

Midsommar och majstång

Midsommar — majstång! Högtidsklädd dansande ungdom och lövbekransade barn med blombuketter i händerna i en långdans sen urminnes tid! Seden att fira midsommar med majstång är uråldrig här i Norden, även om den fordom haft en annan betydelse än nu. Eftersom den är en gemensamhetsfest är den särskilt väl förankrad, där bygemenskapen varit stor, som i Dalarna. Där brukade varje by med självaktning ståta med sin speciella majstång. Den stod vanligen på byns allmänna samlingsplats, som oftast var en vägkorsning. Numera är den p.g.a trafikens undanträngd till hembygdsgårdar och privata gårdstun.

Hur gammal är seden? — Det vet man inte, men man kan ana att den är från hedenhös och en gång hört till de riter, med vilka man ville blidka gudarna och ge fruktbarhet åt både folk, fä och växtlighet. Forskarna säger att resningen av den blomsterprydda stången hör till mänsklighetens gemensamma arv och tradition och kan spåras även i indiska fruktbarhetsriten. I Sverige antecknar Linné att han sett en majstång bl a i Särna by i Äppelbo under sin Dala-resa år 1734. Hur som helst: det är intressant att spåra urgamla föreställningar och förhoppningar — men även förändringar — i majstångens historia. Vi ska här inskränka oss till att redogöra för vad vi inom traditionscirkeln kommit fram till angående förhållandena inom Sollerön och dess närmaste omgivning.

Var den första majstången här har stått är inte gott att veta. Den skulle ju alltid stå vid en korsväg, även om denna inte nödvändigt måste vara rätvinklig som solkorset utan ibland också kunde bestå av t r e vägar, som

t.ex i Vinäs. *Frida Jonasson* berättar att enligt en mycket gammal tradition skulle en majstång ha stått norr om Jugengard i **Bengtsarvet**, som ju är en av våra äldsta byar. Den skulle ha stått där vägen tar av mot kapellplatsen. Vid vägbygget där fann man en sten, som tydligen varit grundsten till majstången. Även där är det numera bara tre vägar med en fjärde lite längre mot norr. *Markus Anna*: ”Det är nog troligt, för där såg de också sjön och kunde ta reda på sjövädret, och det såg de genom vimpeln i toppen.”

Den majstång de gamla minns bäst är väl den, som stod i ”Korsgatu” i **Gruddbo**, därför att den mesta trafiken till fastlandet gick där förbi. Den äldsta var omålåd, gråsvart som avbarkat trä. I toppen hade den en vindflöjel av järn och vid denna en vimpel, som barnen skulle tigga av den sista bruden i byn. Genom Karl Lärkas initiativ restes där en ny majstång år 1919, som *Forslund* beskriver så i sin bok: ”Med Dalälven...”

”Den nya stängen är fästligt och mönstergillt smyckad: högst upp solhjulet med kors, därunder vimpel med femuddsstjärna och tupp ovanpå den, efter mönster från Ryssgårdens kronskorsten, därunder en ”vederkvänn”, som sedan gammalt satt på tvärsläarna längre ner: en ringböjd vidja besatt med lurar eller strutar av näver, som en snurrande luftturbin. Och därunder tvärsläar med kransar och tre par riktiga dalpilar utan hullingar”

Även *Ullas Maria* minns den gången, för hon hade för första gången den nya kappan, som hon som fjortonåring tjänat ihop pengar till. Hon minns särskilt den hornmusikkår, som kommit med båten från Mora och som med sina glänsande instrument tågade spelande över hela ön. — *Oskar Stunis* berättar om hur han minns en senare majstångsresning:

”Karl Lärka bestyrde om det hela. Vi hade en duktig stenhuggare i byn, Anders Filén, och han ordnade en grundsten och göt en grundplatta av cement. I den skulle det stå ”Karl Lärka 1922”. Karl hade fint främmande den midsommaren, självaste Gustav Ankarcrona. Det var mycket folk i farten, som hjälpte till med stängen, och ännu flera kom dit på midsommaren, när stängen skulle resas. Det var folk på alla tillfartsvägar, men dessa var avstängda, för det var ju ingen biltrafik då. Ankarcrona höll tal, och en liten kör av kvinnor sjöng. Sen dansade man långdans över vägarna och in på granngårdarna, Soljons-, Bråmå- och Lärka-gårdarna. Det var en lång rumpa och mycket ståt, och man fortsatte nog med dansen hela natten, men vi som var små fick inte vara med till slutet. Det var mycket uppskattat, och man fortsatte att resa stängen många år framöver. — Sen ökade bilarna, och man fick kritik för att man stängde vägen. Men det kom inte så många bilar, och dem som kom hjälpte man fram. — När jag sen kom hem från Beredskapen på 40-talet kom Tromben och sa: ”Har du hört att de har stulit majstången för oss och tagit den till Hembydsgården?” — I alla fall lär stölden ha skett med Karls goda minne, för han lät det bero. Trafiken hade ju ökat, och bilarna var viktigare än en gammal majstång.”

I **Bodarna** har tydligen bykänslan och sammanhållningen varit god, där har man också rest majstång sen långliga tider, och kanske den äldsta

Med Mora spelmanslag i tåten bär Gesundakullor girlangen från Måståpp till majstången vid skolan. 1945.

Foto: Johan Erlandsson

beskrivningen av majstång kommer därifrån. Enligt *Arvid Knutz* har de varit till Leksands Åsen och knyckt den och sen dragit den på en kälke över isen, då de var rädda att Leksands-karlarna skulle se spåren och sen komma och ta tillbaka den. Det var år 1894 el -95. Själva stolpen till stången skänkte Sörbu Lars. Det var en torrake, ”frisk å fin så ni kan aldrig tro”. På sin tid användes den som anslagstavla, ”så den var full med häftstift å löss å allting”. Den restes på Frubäckan och vägkorsningen till Bråmåbo. I toppen satt en flöjel av smidesjärn med urstansat mönster. Markus Anna minns den sen hon var riktigt liten.

Men majstången skulle också som andra majstänger ha en flagga av tyg. Den drogs i Bodarna upp med ett snöre, när det var flaggdag, plåtflaggan satt däremot uppe jämt. Man hade först en unionsflagga, men 1905 köpte man blått tyg och sydde över unionsmärket. — ”Däm va sud nä Sarjons Margit, då Svän Kari å någä till sömät yvir donda lappen?” Denna stång kläddes inte med löv, men man målade en vit slinga eller spiral runt den

istället för girland. Senare målades den helt vit och kläddes som en vanlig stång. Om stångens vidare öden berättar *Arvid Knutz*:

”Den gamla stängen höll i åtskilliga år, men 1931 - 32 brakade den av på mitten, där det suttit några rostiga spikar. Då gav vi ihop oss vi ungdomar i Bodarna och tingade Håll Erik med motorbåten, och en fin-fin värvkäll i 11-12 tiden gav vi oss iväg. Mattias hade varit dit medan isen bar och sett var det växte långa, fina granar alldeles vid sjöstranden på ett skifte, som tillhörde den rika leksandskarlen Roosn. Där hade Mattias varit förr och tagit två stänger, en som var vid goodtemplarhuset och en som han hade hemma. Vi åkte till samma ställe och gjorde på samma sätt, vi hade sågsvansen med och sågade ner dem, barkade och högg av kvistarna och såg till att toppen låg mot sjön. Det var väl bara 2—3 hundra meter till vattnet, och varje gran var 18 — 19 meter lång. Vi tog två, och sen drog vi dem efter en gammal släpväg, där man lagt stänger tvärs över vägen. Sen band Erik dem en på vardera sidan om båten, och så drog vi dem i land i Revnäs, och där lade vi dem på bockar och hyvlade och gjorde dem i ordning på nattkröken. En skänkte vi till idrottsplatsen, och en satte vi opp i Bodarna.”

I **Bråmåbo**, denna vår yngsta by, hade man inte majstång förrän år 1933. Det skulle ju vara något stulet med en majstång, och det berättas att Mittjel Jannes var till Äbu, ett ställe hitom Garberg, där man kolat i många år. Där stal han en järnstång för far sin, Mittjel Ull, och göt in den i majstångsstolpen. Om denna första majstångsresning berättar *Rull Elsa*:

”Vi skolbarn fylldes av förväntan inför sommarlovet denna vår, och vi iakttog nyfiket de vuxnas förberedelser. Att gräva en djup grop där stängen skulle stå verkade obegripligt tyckte vi, men det visade sig att i den skulle det gjutas en kraftig betongpelare som stängen skulle fästas vid. Mittjel Jannes stod för kunnandet på detta område, och han har all heder av resultatet, då betongen fortfarande är helt oskadd. Själva stängen skänktes av Gidlund, och det var också han som höll invigningstalet vid premiärresningen. De första åren band vi girlanden vid tröskladan, och vi bar den sedan till stängen, när stunden var inne. I täten gick förståsbyns musikanter som alltid spelade ”Brudmarsch från Delsbo.” Efter ringlekarna runt stängen vidtog dans i tröskladan, där det även såldes kaffe och godis i trivsamma lövsalar.

Men tiderna förändras, det blev bestämmelser om ordningsvakter och festtillstånd från polisen samtidigt som byns folkmängd krympte, och man insåg att en enklare form var att föredra. Numera är majstångsresningen en intern träff i semestertid i Bråmåbo byalags regi och sillsupén i tröskladan ger alltid en slant som användes till att hålla tröskladan och badstranden i användbart skick.”

I Bråmåbo restes sedan stängen ungefär en vecka efter midsommar, men sedan man börjat bygga kyrkbåtar som skulle sjösättas till midsommar så förlade man resningen till söndagen före och inbjöd kyrkbåtsgäster och byggare till denna, med festligheter och dans i byns stora tröskloge efteråt. Hur detta gick till berättar *Arvid Knutz*:

”Nu skulle den nya kyrkbåten döpas, och man hade kommit från Leksand med Rune Lindström, ”Himlaspelets” författare, i spetsen för att döpa och hämta den nya båten ”VÖN-

Kullorna framme vid majstången med girlangen. Lägg märke till den s k "klykan" vid stenen som användes vid själva resningen.

Foto: Johan Erlandsson

DALOSN". De for först till Utanmyra, där båtbyggaren Bondeson bodde och båten var för-töjd. Fast de var rätt så i farten så lade sig Rune på knä och målade namnet "Vöndalös" med sirliga gammaldags bokstäver i fören. Sedan gav de sig iväg till majstångsresningen och festen i Bråmåbo, och båtbyggarna, både Måsan Anders o Stolt Anton o Dunder Arvid var också med, och alla blev väl rätt så livade. När det var slut på dansen blev det vandring ner till Utanmyra för att sjösätta båten. När man kom ner till sjön utanför Stunis-gården skulle Rune ut i båten och hålla tal. — "Men var sjuttsingen har jag min sommaröverrock nånstans, där i innerfickan har jag talet, som jag skulle hålla?" — "Vad hade du för sällskap då?" — "Jo, de som byggt båten?" — "Hur såg han ut, han som tog hand om rocken?" — "Han var smal o mörk o rätt så pratsam" Då förstod jag vem det var, så jag tog cykeln och åkte upp till hans gård kl 3 el. 4 på morgonen. Jag gick in till hustrun och frågade, om inte mannen var hemma. — "Nej, jag har inte sett honom, sedan han for till Utanmyra i går kväll!" — "Han var då i Bråmåbo i går kväll?" — "Säg du om han var full nå?" — "Ja, han var väl lite." — "Gå ut i skalhuset så ska du se att han sitter där, det brukar han göra då." Och där satt han mycket riktigt och hade Runes rock på armen. Jag tog rocken och cyklade i full fart till Utanmyra och gav Rune rocken. Han tackade, tog talet ur rockfickan och höll det med stor bravur, och allt var frid och fröjd."

Rothagen hade väl del i majstången i Korsgatu i Gruddbo, och i **Härads-
arvet** stod i början av 1900-talet en majstång i Margitaberg, nuvarande
Idrottsplatsen, och en vid goodtemplarhuset. Troligen har Mattias skaffat
dit dem båda. Hur det var i **Utannmyra** har vi inte kunnat utröna.

I **Gesunda** och **Mångberg** har man också haft majstänger av gammalt.
Det var ju mycket folk, och särskilt barn, vid hemfäbodarna i midsommar-
tiden. I Gesunda stod majstången i korsgatan vid Hålpåsgården i norra
delen av byn, där man också hade en trösk och senare en såg i åkröken. Den
pyddes med löv och restes varje midsommar. Ungarna skickades iväg att
tigga en flaggvimpel av sista bruden i byn, som det året, 1917, var Masnis
Johanna. Den skulle helst vara av ett kropps nära plagg, någon särk eller
överdel, men den gången fick de en halsduk att fästa vid den ordinarie
järnflöjeln. Numera är majstången flyttad till Brändan, där det f.ö. också
är en korsväg, och ännu bibehålles seden att sista bruden ska sy flaggan till
vindflöjeln. Där brukar majstången liksom förut i Gruddbo resas på mid-
sommardagens kväll.

I **Ryssa** fick man majstång i början på 20-talet, när byn fick ett uppsving
tack vare kraftverksbygget 1915. Stången stod vid korsvägen vid kvarnen,
och de mekaniskt begåvade föregångsmännen Brodin och Hedman införde,
att man reste den med den s.k. saxmetoden: Man använde två saxade
stödstolpar med ett rep över och knutet kring majstångens mitt med konst-
fulla knutar. Denna metod användes också i Gesunda, sedan majstången
flyttats till Brändan, men den godtogs liksom inte riktigt av de gamle: den
fruktsamhet den stången gav kunde kanske räknas i kilo-watt men rakt inte
i kilo spannmål!

I **Mångberg** stod majstången i korsvägen vid ån. Den restes två veckor
e f t e r midsommar, och då brukar det nästan alltid regna, men det
befordrar ju bara fruktbarheten. Och sällan har man så roligt som där tack
vare det aktiva fäbodlaget, med många aktiviteter kring den vackra dam-
men. Mest intresse ägnas väl den traditionella dragkampen mellan två lag,
Mångbergslaget mot något annat fäbodlag eller jaktlag, en kamp som inte
slutar förrän man dragit det besegrade laget över hela dammen.

Om midsommarfirandet vid idrottsparken berättar *Mas Kalle Nilsson*:

I mitten av 1920-talet gick idrottsföreningen, som bildades 1921, och den då livaktiga
IOGT-logen samman och ordnade med en majstång strax väster om idrottsplatsen. God-
templarna hade tidigt haft en dansbana där. (Sool-Öen 1977). Under många år kom den att

*Med hjälp av "klykan"; rep och block dras majstången upp i Gesunda.
Foto: Johan Erlandsson*

bli solleröbornas verkliga samlingsplats för en majstångsresning. Hembygdskören var där ett återkommande inslag under Mats Larssons ledning.

Tillströmningen av turister ökade enormt på 1940-talet och platsen upplevdes alltmera som både trång och ogästvänlig. Flyttningen till Hembygdsgården blev en mycket lyckad lösning, inte minst för idrottsföreningens del.

Numera är midsommarfirandet på Soll uppdelat i två avsnitt, ett första med majstångsresning på Gammelgården, och ett senare på Idrottsplatsen med dans och andra aktiviteter för den mognare ungdomen av alla åldrar.

Majstångsresningen sker så traditionsenligt som möjligt. Stången reses

visserligen inte i en korsväg, men bra nära intill. Barnen har hela eftermiddagen plockat blommor och löv, som man under Elsa Matssons ledning bundit till en lång slinga på en gård i närheten. Nu blåser Helmer in midsommaren med sin långa näverlur, och barnen bär fram sin böljande girlang av löv och spirande växtlighet. Slingan viras kring stången, de lösa kransarna fästas, och stången reses av män med stångsaxar, långsamt och högtidligt, under ledning och glada tillrop av Erik Svensson och Mats Hjelm. Kören sjunger, och dansen kring stången bryter ut, ledsagad av klara flickröster, allt medan spelmän trakterar fiol och dragspel. Så småningom formas en slingrande långdans kring och mellan gårdstunets stugor, och till slut dansas Sollerö långdans, den urgamla avslutningen på en festlig afton.

Många av sederna och riterna kring majstången kan som nämnts spåras ända sen hedenhös. Vid all fruktbarhet samverkar två komponenter: manligt och kvinnligt, hane och hona, ståndare och pistill. Om majstången var den manliga symbolen därvid kan man förmoda, att korsvägen var den kvinnliga. Slingan eller spiralen, som stången var bemålad eller klädd med, symboliserade växtkraften. Slingan av löv till stången skulle bindas av kvinnor, men barn skulle bära fram den. Slingan symboliserades också av långdansen in på gårdar och tun, som därav fick sin fruktbarhet. Tillresande journalister har ondgjort sig över att man inte städade undan det vissnade lövet från stången före vintern, men det skulle vara kvar, tills årscykeln var fulländad och nytt löv kommit i stället. Då skulle slingan ätas upp av kreaturen till sista lövbladet för att öka fruktsamhet och tillväxt. — Själva stången skulle resas av män, långsamt och högtidligt och påhejade av menigheten, med därtill lämpade saxar och stänger. En stång som restes för fort eller inte togs ned och restes på nytt varje midsommar var en död stång och gav ingen fruktbarhet. — ”Brudmystiken” med vimpeln i toppen hade även andra uttryck, och de unga brudarna var förmedlare av många hemliga krafter.

Ett av de viktigaste attributen till majstången var flöjeln i toppen, den skulle inte bara visa vindriktningen utan också den betydelsefulla väderleken, ”nårdå-vedär”, ”ostå-vedär” o.s.v., och ge råd om vad man därvid skulle företa sig. *Markus Anna* minns den sen hon var riktigt liten och att det var så viktigt att veta vädret, både då man skulle ”sud yvir sjon” till olika fåbodar och när och var man skulle dra not i olika väder. Därför hade

*Fiolspelare på Sollerö Hembygdsgård, fr v: Berit Erkers, Mats Lindgren, Patrik Håll, Britt-Inger Nilsson, Marianne Nordström (Svensson) och Barbro Svensson.
Foto: Reverdy Johnson, San Francisco*

hennes farfar som så många andra en egen liten flöjel på stalltaket. Fiskfångsten och notdragningen var ju så oerhört viktiga för sollbyggarna, det har man belägg för ända sen urminnes tider, och det gällde för det fiskande och sjöfarande folket att stå sig väl med vindarna. Därför fick de leka i "lur-kvänni" och styra vimpeln på majstången.

En annan egendomlighet var att majstången eller något attribut till den skulle stjälas. Det bottenar säkert i den hedniska moralen att om man tog något från gemenskapen var det ett brott, men om man tog något från en utomstående var det en bragd, en erövring. Därför kom vikingarna hem som hjältar, och deras bragder räknades i erövrat byte. Kanske gav den stulna majstången frukt även därvidlag? Se f.ö erövringen av majstången till Bodarna och dragkampen i Mångberg!

*Majstången reses
på Hembygdsgården.
Foto: Reverdy Johnson,
San Francisco*

Sederna vid midsommar var mångahanda, man lövade stuga och uthus, ja t.o.m gödselstacken, och man försökte genom olika riter ta reda på kommande händelser. Om en ung flicka t.ex sopade stugan avigt en midsommarnatt, d.v.s från dörren mot fönstergaveln, så skulle hon väl framkommen till fönstret få se sin tillkommande, som påpassligt nog skulle finnas där då. De purunga, de yngsta i tonåren brukade tillbringa midsommarnatten på Gesundaberget i vaka för att vid utträdet ur barndomen lära sig ungdomens lekar. Dessa hedniska traditioner gillades inte av prästerskapet. Forslund skriver därom:

”Där står i Gruddbo en nyrest midsommarstång på samma ställe, där den stått förr — liksom den stod i var by på ön; de revs alla, när predikanterna stämplade dem som hednisk kvarleva. Utom en naken stång i Bodarna har på senare år endast en funnits på hela ön: i en talldunge öst om kyrkan, där ungdomen samlats.”

Men som de kristna kyrkorna ofta restes på hednatemplens grund, så har kloka präster tagit upp majstångsresning och midsommarvaka och kristnat dem. Prästen tar numera sina komfirmander med sig upp på Gesundaberget, och där firas midsommarvaka med hornlåtar och gudstjänst, sång och lekar — ett värdigt sätt att dyrka Skaparen och Hans skapelse. Och knappast kan väl alstringens mysterium uttryckas vackrare än med en majstång rest i en korsgata en midsommarnatt!

Lilly Sterner-Jonsson